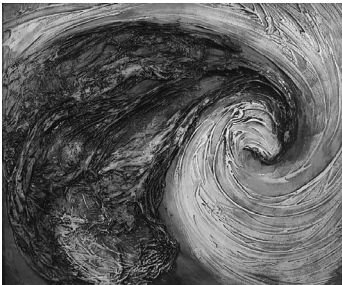

SZEKERNYÉS JÁNOS

A KORSZERŰSÉG MAGVETŐI

Fél évszázada mutatkozott be
a temesvári Sigma-csoport

Főként konstruktivista fogantatású és formanyelvű műveket alkottak a Sigma tagjai, de megkülönböztetett előszeretettel jelentkeztek, léptek a nyilvánosság elé performanszokkal, happeninggel, akciókkal, tájművészeti alkotásokkal is.

A képző- és iparművészetnek Temesvárott nincsenek mély és erős gyökerei. Az ország rész viszontagságos, mostoha, zaklatott históriája évszázadokon át nem kedvezett a szépteremtésnek, a mives alkotómunkának. A hagyománytalanság hátrányt, jelentős veszteséget és lemaradást jelentett, hogy aztán idő múltával előnnyé, kamatozó hozadékká és kiváló lehetőséggé konvertálódjon. A 20. század derekától kezdve bámulatos metamorfózison, gyökeres átformálódáson, tüneményes megújuláson és elképesztő kibontakozáson mentek és mennek át a vizuális művészetek a Bánság közigazgatási, gazdasági és szellemi központjában, amelynek mintegy hat évtized leforgása alatt sikerült Románia egyik legrangosabb képzőművészeti központjává fejlődnie, emelkednie. A falai között a 20. század második felében megtelepedett tehetséges, szorgalmas és fölötte tevékeny alkotóművészek folyamatosan növekvő, gyarapodó létszáma, valamint céltudatos, eredményes munkálkodása, kiemelkedő megvalósításai által érdemelte ki, szerezte és tartotta meg a Béga-parti város kivételes országos és nemzetközi hírnevét és tekintélyét. A képző- és iparművészet különböző műfajai és szakágazatai képviselőiként több mint két és fél száz tagot számlál és tömörít jelenleg a Romániai Képzőművészek Szövetségének temesvári szervezete, amely Bukarest, Kolozsvár, Jászvásár után a negyedik legnépesebb tömörülését alkotja.

A 20. század hajnalán látványos iramban, minden ízében, részében és elemében megújuló és átalakuló iparvárosban csupán egyetlen hivatásos, felsőfokú tanulmányokat végzett képzőművész élt és alkotott. A rangos párizsi és müncheni művészképző akadémiákat is megjárt festő, a Marosvásárhelyen született Ferenczy József (1866–1925) szánta rá magát 1902-ben elsőként a vakmerő lépésre, hogy letelepedjen és gyökeret verjen a lendületesen korszerűsödő Béga-parti városban. A megrendelések özönével árasztották el. A vármegye és a város, a szakmai és a társadalmi szervezetek hivatalos arcképfestőjévé vált, aki portrék sokasága mellett táj- és zsánerképeket, csendéleteket, bibliai és történelmi témájú kompozíciókat is gyakorta s kivételes előszeretettel festett. Református létére bravúrosan festette meg a kegyesrendiek Székely László (1877–1934) műépítész tervezte impozáns épületegyüttese templomának nagyszerű szecessziós kupola-freskóit. Műtermében az alkotómunka mellett tanfolyamokat is indított a közizlés pallérozására, fejlesztésére, az ifjú tehetségek felfedezésére, beavatására és felkészítésére. Mentorkodása, atyai gondoskodása terelte a művészi pályára többek között Gallas Nándort, Varga Albertet, Szuhanek Oszkárt, Kóra-Korber Nándort, Uitz Bélát, Jeges Ernőt, Székessy Zoltánt, Sinkovich Dezsőt stb. Mintegy az elismertség, a közmegebecsülés öltött testet, fejeződött ki abban is, hogy az I. világhégés, az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után, 1923-ban megalakult Bánsági Képzőművészek Egyesülete, amelyik nemzetiségi különbség nélkül a vidék valamennyi jelentős képző- és iparművészt, műépítészt soraiba tömörítette, Ferenczy Józsefet egyhangúlag alelnökévé választotta.

Ferenczy József Temesvárra visszatért, az expresszionizmus elveivel és formarendjével beoltódott pártfogoltjainak, magántanítványainak csoportja, amelyhez Eminent János, Kristóf-Krausz Albert, Podlipny Gyula csatlakozott, alkotta a két világháború közötti évtizedekben a képzőművészeti tevékenység törzsgárdáját a Bánságban. Gyárvárosi műtermében Varga Albert a szobrász Gallas Nándorral és a grafikus Kóra-Korber Nándorral társulva művészeti szabadiskolát létesített és működtetett korszerű szellemben, felfogásban. A Barabás Miklós Céh 1930-ban Kolozsvárott megrendezett bemutatkozó tárlatán komoly meglepetést keltettek, ragyogó sikert arattak a temesvári művészek – Varga Albert, Gallas Nándor és Podlipny Gyula – alkotásai.

Erőteljesen megélenkült, felpeszduilt és megizmosodott Temesvár képzőművészeti élete az 1933-as esztendő követően, amikor is Kolozsvárról a Bánság fővárosába helyezték át tanári karával és diákseregével egyetemben a Szépművészeti Főiskolát, amelyen Alexandru Popp festőművész igazgatása alatt neves alkotóművészek oktattak. Didaktikai feladataik példás ellátása mellett a szobrász Romul Ladea, a grafikus Podlipny Gyula, a festő Aurel Ciupe, Catul Bogdan és Athanasie Demian intenzív és gyümölcsöző alkotótevékenységet is kibontakoztattak. A művészpédagógusok sorából többen is a két világháború közötti évtizedek korszerű, újító szellemű és formanyelvű képzőművészeti törekvéseinek s irányzatainak kötelezték el magukat. Románia újabb kori képzőművészetének jó néhány kiválósága, megbecsült klasszikusa Temesvárott tanított vagy tanult az 1930-as években. Napjainkban többjük nevét immár terek és utcák viselik a Béga-parti városban, de Románia sok más településén is. A romániai magyar festők, szobrászok és iparművészek élvonalából a Béga-parti városban végezte tanulmányait Kós András, Hajós Imre, Bánlaki Szőnyi István, Kósa Huba Ferenc, Király Sarolta Mária, Ferenczy Júlia stb.

A második világháború nehéz éveiben a tanintézetet középfokú iparművészeti szakiskolává alakították át, fokozták le, majd az 1948-as romániai tanügyi reformot követően teljesen felszámolták. A művésztanárok döntő hányada Bukarestbe, Kolozsvárra és Románia más városaiba rajzott szét, települt át. Pár esztendőig egy létszámában erősen megfogyatkozott, elbizonytalanodott csapat, amely Franz Ferchből, Podlipny Gyulából, Orgonás Andrásból, Szuhanek Oszkából, Lausch Gyulából, Kristóf-Krausz Albertből, Szappanos Gyulából állott, igyekezett fenntartani példás erőfeszítések árán a képzőművészeti tevékenység folytonosságát. Három-négy szabályt erősítő kivételtől eltekintve a bányászati festők, szobrászok, grafikusok és iparművészek többsége is sietett maradéktalanul megfelelni a hivatalos kultúrpolitika elvárásainak, a „szocialista realizmus” fantáziasorsvasztó, merev és lelketlen kívánalmainak. Megritkultak az egyéni tárlatok, a tartományi vagy a tartományközi kiállítások pedig sekélyesekké, jellegtelenné és egysíkúakká satnyultak, szürkültek.

A tömény monotonitást, amelyet a szocialista témák realista, valóság-hű feldolgozása, megjelenítése állandósított az 1950-es években, megzavarta, megbontotta a fiatal művészek színre lépése, tömeges jelentkezése a hivatalos seregszemléken. Gyökeres fordulatot hozott ugyanis Temesvár és a délnyugati országrész képzőművészete fejlődéstörténetében a művészeti középiskola átszervezése és megerősítése, a Tanárképző Főiskola, majd a Temesvári Tudományegyetem keretében létesített rajztanárképző kar beindítása, fokozatos felfejlesztése, amelyek értelemszerűen a fiatal, pályakezdő művészek egymást követő rajait vonzották a Béga-parti városba. Az 1950-es évek végén, valamint az 1960-as évek során nagyon sok tehetséges, szakmailag alaposan felkészült s a friss, formabontó művészeti áramlatokra fogékony ifjú festőt, grafikust és szobrászt helyeztek Temesvárra. Az első kötelékbe a festő Aurel Breilean, Adalbert Luca, Leon Vreme, Romul Nuțiu, a szobrász Victor Gaga, Octavian Maxim, a grafikus Xenia Eraclide Vreme, Karola Fritz, Lidia Ciolac, Hildegard Kremper-Fackner, Vasile Pintea tartozott, akiket hat-hét esztendő múltán a Bertalan István, Constantin Flondor, Szakáts Béla, Molnár Zoltán, Gabriel Popa, Jecza Péter, Ion Sulea Gorj, Kazinczy Gábor, Zimánné Vitályos Magda, Jeczáné Bíró Klára és társaik alkotta második raj követett. Jelentős hányaduk meg is telepedett, gyökeret vert Románia nemcsak földrajzi fekvése, hanem szellemisége, pallérozottsága és nyitottsága okán is legnyugatibbnak számító városában. A tette kész, fiatal művészek indulása, temesvári jelentkezése szerencsésen egybeesett azzal az átmeneti, roppant rövid időtartamúnak bizonyult ideológiai-kultúrpolitikai nyitással, amely az 1960–1970-es évek fordulójának Romániáját minden tekintetben fölpezsdítette, áthatotta. A Temesvárott élő és alkotó képzőművészek úttörő szerepre vállalkoztak több vonatkozásban is: a legkorszerűbb művészi törekvések, a neoavantgárd irányzatok és stílusáramlatok meghonosítóivá, felkarolóivá és terjesztőivé váltak Romániában. Gyorsan felzárkóztak az európai földrész szerencsésebb nyugati felén feltűnt és kibontakozott képzőművészeti irányzatokhoz, előremutató megvalósításokhoz, s szívós kitartással és eltökéltséggel igyekeztek lépést is tartani a fejlődés ütemével és irányával. A legkiválóbb temesvári grafikusok, festők és szobrászművészek a nacionálkommunista diktatúra legsötétebb, legdurvább éveiben sem alkudtak meg, nem visszakoztak, nem tagadták meg művészi elveiket, egyéniségüket, neoavantgardista elkötelezettségüket. A nehézségekkel, a mesterségesen támasztott akadályokkal dacolva próbáltak továbbhaladni a korszerűség legüdvösebbnek, legcélravezetőbbnek tartott csapásain. Remek érzékkel és lele-

ménnyel sikerült okos, akceptálható, mindkét fél számára megfelelő kompromisszumra jutniuk a megyei pártvezetőkkel, kultúráirányítókkal meg a cenzorokkal: a megyei téli salonokon egy vagy két teremben sorakoztatták fel a párt- és állami szervek által megrendelt és jól megfizetett, általában a diktátorpárnak ajándékozandó „kincstári műtárgyakat”, a helyiségek döntő hányadát pedig a legkorszerűbb felfogású, szellemiségű és formanyelvű festmények, metszetek, rajzok, szobrok, kárpitok, installációk, kerámiák, tértexetilek stb. népesítették be. Magas színvonalával, igényességével és korszerűségével hatott, keltett figyelmet a csoportos kiállítások többsége.

Temesvárott a lázas kísérletezések, az alternatív, ízig-vérig új kifejezési formák, megoldások és anyagok kipróbálásának és hasznosításának helyszínévé vált a műtermek, az alkotóműhelyek szinte mindegyike. A pályakezdő, tette kész fiatal alkotóművészek siettek minél előbb levetkőzni a főiskolákon beléjük sulykolt kötöttségeket, a szocreál merev dogmáit s friss formákat, megoldásokat, eszközöket és anyagokat kipróbálni, találni. A rövid időtartamú ideológiai-politikai nyitás hozadéka volt többek között az is, hogy az érdeklődő alkotók és a művészetbarátok Lengyelországban, az NDK-ban kiadott szakfolyóiratokhoz is hozzájuthattak, amelyek hasábjaikon a modern művészeti irányzatoknak is teret szenteltek, a jelentősebb nemzetközi rendezvényekről, tárlatokról is beszámoltak. Ellenőrzötten, a Romániai Képzőművészeti Szövetség közvetítésével és felügyeletével a szerencsésebbek szert tehettek egy-két, a svájci Skira Könyvkiadó által megjelentetett művészalbumra is, amelyek hatékony, megbízható segédeszközként szolgáltak a tájékozódásban, a kortárs művészet élvonalbeli alkotói műveinek megismerésében.

A pályakezdő, tehetséges ifjú alkotóművészek tevékeny és ambíciózus rajának Temesváron nem kellett a merevvé csontosodott helyi hagyományokhoz idomulnia, nem kellett energiáját kemény és elkeseredett nemzedéki küzdelmekre elpocsékolnia. A hivatalos kultúrpolitika megszabta korlátok között – amelyek hol ridegebbé érdesültek, hol rugalmasabbá lazultak, szelídültek –, gyakorlatilag kötetlenül kísérletezhettek, engedhették szabadjára teremő fantáziájukat, cserkészthettek be új csapásokat, próbálhattak ki eredeti formai megoldásokat és technikai eljárásokat. A frissen felfedezett és megismert formabontó neoavantgárd irányzatok, a legkorszerűbb képzőművészeti törekvések megtermékenyítő hatása alatt kezdtek alkotni a tévhitiek, az előítéletek burkát gyorsan levedlő fiatal festők, szobrászok, grafikusok és iparművészek.

A korszerűsége mindenkor fogékony és nyitott Temesváron a radikális váltás, az átfogó művészi megújulás legfőbb góciává a művészeti középiskola vált, amelynek fiatal tanárai közül többen is a Bauhaus-mozgalom híveivé, követőivé szegődtek. A grafikus Karola Fritz és a művészettörténész Karin Bertalan önszorgalomból elkezdte románra fordítani és tanárkollegáikkal megismertetni Walter Gropius, Johannes Itten, Paul Klee, Vaszilij Kandinszkij, Moholy-Nagy László és a weimari, majd a dessau-i iskola és eszmeiség más teoretikusainak szövegeit. A mozgalom vezéregyéniségei nézeteinek, elveinek és korszakos jelentőségű megvalósításainak megismerése ösztönözték arra Bertalan Istvánt (1930–2015), Constantin Flondort és Roman Cotoșmant (1935–2006), hogy megalakítsák a francia Groupe de Recherche d'Art Visuel mintájára az 111 alkotócsoportot. Egyénileg létrehozott, de közösen kiállított műveiket, amelyekre a kinetikus és az op art művészet megismerése is ihletőleg hatott, a temesvári képzőművészek hagyományos évi tárlatán mutatták be 1966-ban – hatványozott meglepetést, fi-

gyelmet, érdeklődést és megbotránkozást keltve. Diet Saylert és Molnár Zoltánt is társukul fogadva rendezték meg Bukarestben, a Kalinderu-teremben 1968. május 7-én az *Öt temesvári művész* című tárlatot, amely kisebb szenzációt támasztott a főváros művészerkeiben, az élvonalbeli műkritikusok körében. Az 111 alkotócsoporthoz tagjai lehetőséget kaptak arra, hogy 1968 őszén részt vegyenek műveikkel Milánóban a XIV. nemzetközi iparművészeti triennálén, 1969-ben pedig a Nürnbergben megrendezett konstruktivista nemzetközi művészeti biennálén, amelynek anyagát később Oslóban is bemutatták. Roman Cotoşman emigrálásával az ígéretesen indult csoport feloszlott, szétesett. A tovább dolgozó Bertalan István és Constantin Flondor a pár évvel fiatalabb Doru Tulcan, Elisei Rusu, Ion Gaita és a matematikus Lucian Codreanu bevonásával 1970-ben – kerekén fél évszázaddal ezelőtt – életre hívta a *Sigma*-csoportot, amely történelmet írt, és nagy horderejű korszakot teremtett nemcsak Temesvár, hanem Románia képzőművészeti életében. A matematikust, műszaki szakembert is magába foglaló multidiszciplináris csoport megalakulása esztendejében, 1970-ben készítette el vastraverzekből, alumíniumlemezekből, plexiüveglapokból, elektronikus hirdetőtáblákból, hangszórókból, fénycsövekből, reflektorokból stb. Nikolas Schöffler (1912–1992) párizsi kibernetikus fénytornyja mintájára egy 7 emelet magas *Információs torony* makettjét. Az építményt, a több rendeltetésű, impozáns „hirdetőoszlopot” a Béga-parti város központi terei valamelyikére szánták. A maketről készített fényképek szerepeltek 1971-ben az edinburghi fesztiválon a Richard Demarco Galéria rendezte *Romanian Art Today* kiállításon, valamint a bukaresti Új Galériában 1974-ben a *Művészet és város* címmel megnyitott tárlaton. A fényképező-, a filmfelvevő és a vetítógépeket egyébként a Sigma-csoport tagjai kezdetől fogva munkaeszközökként használták és kamatoztatták.

A tanügyminiszter, Mircea Maliţa (1927–2018) támogatását elnyerve a Sigma-csoport serény, életeli, motivált gárdájának sikerült elérnie, hogy a temesvári képzőművészeti középiskola kísérleti jelleggel design profilt öltson. Ipari formatervezést, alkalmazott grafikát, térszervezést oktattak a művészpédagógusok a növendékeknek, akiket csoportjuk alkotótevékenységébe is rendszeresen bevontak. Négy esztendeig a temesvári képzőművészeti középiskola az igazgatóvá kinevezett Constantin Flondor vezetésével önálló tanterv és oktatási rendszerint működött. A diákok beoltódtak a modern művészet és formatervezés iránti fogékonysággal, vonzódással, ami pályaválasztásukat is jelentős mértékben befolyásolta.

Főként konstruktivista fogantatású és formanyelvű műveket alkottak a Sigma tagjai, de megkülönböztetett előszeretettel jelentkeztek, léptek a nyilvánosság elé performanszokkal, happeninggel, akciókkal, tájművészeti alkotásokkal is. Az urbánus környezetből – amelynek megváltoztatásával, áthangolásával, célszerűbbé, szervezettebbé és harmonikusabbá formálásával is ismételtelen megpróbálkoztak egyébként – gyakorta kivonultak a Temes partjára, a közeli erdőbe vagy a szántóföldekre, ahol csapatosan többnyire természetes anyagokból ötletes konceptuális-strukturalista alkotásokat hoztak létre. Fényképeken, filmekben örökítették meg a munka folyamatát, egymást követő fázisait, valamint az elkészült, eleve a mulandóságnak szánt műveket is. Tartós, maradandó alkotásnak szánták az áttetsző, „láthatatlan” színegekkel, huzalokkal felfüggesztett mértani idomokból összeállított konstrukciót, amellyel 1971-ben a Diákművelődési Ház épületének három emelet magas előcsarnokát, lépcsőházát ékítették. A hatásos térszerkezetet az 1989-es rendszerváltozás után szerelték le, tüntették el.

A csoport feloszlásának, megszűnésének esztendejében, 1978-ban mutatták be a tagok a Képzőművészeti Középiskola tornatermében és a Várbástya Galéria kazamatáiban *Felfújható struktúrák*, valamint *Multivision 1 és 2* című akcióikat. A politechnikai intézet műépítész karára átkerült Bertalan István 50 diákjával Leonardo da Vinci nagyságának hódoló akciója betetőzéseként 1978 júniusában különféle tárgyakkal, bútordarabokkal, alumíniumlemezekkel, színes kartonokkal, szalagokkal, műanyaglapokkal és fóliákkal, vászoncsíkokkal stb. borította be Temesvár Központi Parkjának (az egykori Scudier-ligetnek) a területét a pázsittól, virágágyaktól, padoktól kezdve az évszázados fák szétterülő ágaiig, magas csúcsaiig. Még egy hőlégballont is elkészítettek. A lapokra Leonardo szövegeiből írtak fel idézeteket. A Sigma szétesését követően Bertalan István figyelme és érdeklődése az élővilág, a növények fejlődésére, csodálatos formateremtő képességének megfigyelésére, nyomon követésére, rajzokban és fényképeken való megörökítésére összpontosult. Megbotránkozást keltett, amikor egy karfiol-fejet vagy egy magasra felfuttatott babindát állított ki a tartományi kiállításon. Andrei Pleșu műkritikus meghívására 1979-ben a bukaresti Kalinderu Galériában mutatta be *130 napon át egy napraforgó társaságában éltem* című átfogó, komplex akcióját, amely során rajzokat, fényképeket, feljegyzéseket készítve, naplót vezetve figyelte meg, követte nyomon az őszirózsák családjába tartozó olajos növény életét a kicsírázástól, a magok beéréséig, az elszáradásáig.

Bertalan István családját követve 1986-ban telepedett ki Németországba. Nem igazán érezte elemében magát új hazájában sem. Tartotta a kapcsolatot temesvári barátaival, volt növendékeivel. 1990 után sűrűn töltött hosszabb-rövidebb időszakokat a Bánság fővárosában, ahol a Triade Galéria, valamint a Temesvári Művészeti Múzeum több kiállítást is rendezett műveiből. Bemutatókat tartott a monográfusa, Ileana Pintilie – aki az évek során számos tanulmányt, értekezést írt és közölt a Sigma-csopotrtról, valamint Bertalan Istvánról – által 1993-ban Temesvárott szervezett performanszfesztiválon.

Érdemei elismeréseként Bertalan Istvánt Temesvár város díszpolgára címmel tüntették ki, 2019 februárja óta pedig utca viseli a nevét a Béga-parti városban.

Utcát neveztek el az általa építtetett Triade-ház és művészeti központ szomszédságában Bertalan István kor- és pályatársáról, Jecza Péter (1939–2009) szobrászművészről is, aki kiemelkedő, meghatározó alkotóegyenisége volt a Bánság és Románia képzőművészeti életének. Az absztrakt plasztika, formateremtés kiválósága volt. Szakmai felkészültsége, alaposága, mesterségbeli tudásának szoliditása, valamint képzelete, inventivitása, értelme, intelligenciája erejére támaszkodva főként Henry Moore (1898–1986) bukaresti kiállításának megtekintése, fölkaparó élménye hatására egyértelműen a nagyfokú stilizálás, a lényegítés, az elvonatkoztatás, a tömörítés, az absztrakció elkötelezettjévé, buzgó művelőjévé vált.

A Tanárképző Főiskola rajzkarának oktatójaként 1963-ban került Temesvárra, ahol aztán életét leélte, és alkotópályáját befutotta, kiteljesítette. Párját ritkító szorgalommal, hatékonysággal és eredményességgel dolgozott. Igazi közege, tartózkodási helye Rózsa-parki műterme volt, de tanári katedrájához is konokul ragaszkodott. A rajztanárképzés önkényes felszámolását követően Jecza Péter a mérnökjelölteket tanította műszaki rajzra, formatanra a műegyetemen, majd pedig amikor 1990-ben a Nyugati Egyetem keretében képzőművészeti kar létesült, a szobrászati tanszék rangidős professzorává vált. Megszakítás nélkül élete végéig tanított. Nagyon sok fiatal művészt készített fel és indított el a pályán.

Több tucatra rúg tanítványainak, követőinek és famulusainak a száma. A Romániai Képzőművészek Szövetsége temesvári szervezete elnöki tisztségét is betöltötte. A művészet és a pályatársai iránti szeretete és tisztelete testesült meg abban is, hogy többszintes házában saját költségén vagy munkáinak cseréje árán megszerzett alkotásokból kortárs művészeti múzeumot rendezett be, két galériát alakított ki időszakai tárlatok fogadására, és egy köztéri szoborparkot létesített, amelyben Románia és Európa élvonalbeli, újító szellemű szobrászművészeinek kompozíciói sorakoznak.

Neokonstruktívista alapokra és elvekre építő és támaszkodó szobrászművészként sikerült viszonylag korán egy olyan egyéni formanyelvet kimunkálnia, kristályosítania, amely alkalmasnak bizonyult a megragadható plasztikai igazságok tömör, egyértelmű, hatásos és árnyalt kifejezésére. Romániai, németországi és svájci városokban közel 40 egyéni kiállítást rendezett. Több köztéri szobrát, monumentális alkotását avatták fel. Szobrai, domborművei ékesítik a temesvári Ifjúsági Művelődési Ház homlokzatát, valamint az orsovai, újszentesi és sepsiszentgyörgyi, 1970-es években emelt új római katolikus templomokat. Jecza Péter pályája indulásától kezdve, az ateista propaganda legsötétebb éveiben is megingathatatlan eltökéltséggel készített vallásos témájú műalkotásokat is. Mellszobrai közül a Kőrösi Csoma Sándoré Kovásznán, a Kriza Jánosé Nagyajtán, a Bölöni Farkas Sándoré Bölönben, a Bartók Béláé Nagyszentmiklóson, a Trefort Ágostoné Buziásfürdőn, a Klebelsberg Kunóé Pécskán került felállításra.

Textilművésznő volt a kiváló szobrász első felesége, Jeczáné Bíró Klára (1937–2011), aki Kolozsvárott Ciupéné Király Mária, Bene József és Szentimrei Judit növendékeként diplomázott 1965-ben. Férjét követve Temesvárra került, ahol úttörő szerep és feladat várt és hárult rá: el kellett fogadtatnia, meg kellett gyökereztetnie és honosítania a korszerű textilművészetet, amely Jean Lurçat (1892–1966) munkássága révén világviszonylatban is csak az 1960-as évek közepétől kezdődően rangosult a képző- és iparművészet egyik legizgalmasabb, leglegendetesebben fejlődő és előretörő műfajává, ágává. Korábban, Jeczáné Bíró Klára érkezése előtt a Béga-parti városban nem élt és nem dolgozott egyetlen textilművész sem. Tömör, stilizált formanyelvű, hangsúlyozottan grafikai fogantatású, haute lisse technikával szőtt szőnyegeit és selyembatikjait a megyei seregszemléken, valamint a rangosabb hazai és nemzetközi tárlatokon, seregszemléken, bi- és triennálékon mutatta be. Megkülönböztetett előszeretettel használta fel textilalkotásai felületének, formavilágának megkomponálásakor a geometriai alakzatokat, képződményeket, szelvényeket és struktúrákat

A korszerűségnek, az újításnak szívvel-lélekkel elkötelezett alkotótársra lelt Zimánné Vitályos Magdában (1942–2006), aki a textilművészet 20. századi forradalmának kulcsfigurájává, egyik legmarkánsabb képviselőjévé vált Romániában. Nagy formátumú, hatványozott élet- és alkotóerejű művészegyéniségként jeleskedett, aki szenvedélyesen, lankadatlan eltökéltséggel kereste a fonál s a járulékos anyagok önálló, szuverén és jellegzetes kifejezési lehetőségeit és formáit. Kitágította a textilművészet korábbi kereteit, formarendjét és eszköztárát. Az újítások megszállottja volt. A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola textilszakán 1967-ben diplomázott. Temesvári szövőgyárakban mintatervezőként dolgozott. 1991-től a Temesvári Tudományegyetem képzőművészeti karának előadótanára, iparművészeti tanszékének vezetője volt. Jellegzetes, egyéni formanyelvet, öntörvényű textiles eszköztárat és stílust alakított ki. Csomózott

kárpitjaira gyakorta zsinórokat, eltérő vastagságú köteleket, furcsa alakzatú gu-bancokat és változatos faktúrájú szövetdarabkákat applikált. Textildombormű-veket is készített.

Megkülönböztetett helyet foglaltak el életművében a textilobjektek, a tértex-tilek. Textilplasztikáit részben fémszálakkal alaktartóvá formált szövetekből gyúrta, modellálta, másrészt textilanyaggal bevont csévékből, iparilag gyártott tárgyakból, kelmececsikokból stb. szerelte össze. Sok fantáziát és lehetőséget látott a minitextilben is. A műfaj egyik legbuzgóbb romániai fölkarolójának és propa-gálójának számított. Pályája utolsó szakaszában leginkább áttört, csipke-hatású textilkompozíciókat állított ki. Nagy előszeretettel használta a vékony cérnát, a halászsineget, a műszálakat, az áttetsző műanyagfóliákat, a fémlapocskákat stb. Újszerű effektusokat ért el kiegyensúlyozott, választékos felületeivel, „textilgra-fikáival” is.

Jecza Péter és Zimánné Vitályos Magda földije, háromszéki volt Molnár Zol-tán (1937–1999) festőművész is, akit a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművé-szeti Főiskola abszolvenseként a frissen alapított és beindított 3 éves Tanárkép-ző Főiskola rajztanárképző karára neveztek ki tanársegédnek. Pályakezdőként fi-atalos lendülettel, tenniakarással, ambícióval látott munkához: a tanárjelöltek oktatása mellett lázasan festett, és nagyszabású köztéri alkotások megtervezését és kivitelezését is vállalta. A figurális, a tárgyias ábrázolástól fokozatosan eltávo-lodva, az elvonatkoztatás, a stilizálás, a redukálás szakaszain végighaladva jutott el az évek során a térillúziót keltő struktúrák, kiegyensúlyozott konstrukciók megfestéséig. Formanyelve, eszköztára, szemlélete és stíluseszmenye mélyreha-tó metamorfózison ment át. Serkentően, termékenyítőleg hatott egyéni stílusa megtalálására, kialakítására Malevics, Mondrian, Kandinszkij, Moholy-Nagy és Vasarely művészetének megismerése, céltudatos elemzése, tanulmányozása. Munkahelye, a tanárképző megszüntetése után szabadfoglalkozású művészként boldogult, biztosította megélhetését. Köz- és belső tereket ékesítő műtárgyai Temesvárt, Szatmárnémetiben, Besztercén, Nagyváradban, Szinaján és Ploiești-en kerültek felállításra. Zenei ihlettségű, nagy méretű falfestménye díszíti a Temesvári Ion Vidu Zenelíceum Hans Fackelmann műépítész tervezte épülete hangversenytermének előcsarnokát. A női és férfi hajviselet történetét idézik, a Köztársaság úti fodrászati szalon bejáratának enyhén görbített falain sorakozó színes fejek. Visszhangos sikert aratott a temesvári Román Opera kortárs balettegyüttese, a Chore Stúdió előadásai számára készített hatásos háttér-függő-nyeivel. Egészsége megrendülése az 1980-as évek elején betegnyugdíjba kényszerítette. Festményei egyikét 1989 decemberének lázas napjaiban felvitte az operaház erkélyére, s felfogta az írott jelszavak közé a térre néző vaskorlátra. Élet- és alkotókedvét időlegesen visszanyerte, ismét dolgozni kezdett.

Az 1989 decemberében Temesváron elkezdődött rendszerváltozás, politikai fordulat új szakaszt nyitott a Béga-parti város képzőművészeti életében is. A Nyugati Tudományegyetem keretében 1990-ben képző- és iparművészeti kar is létesült, amelynek keretében évről évre nőtt, bővült a szakok s látványosan szaporodott a beiratkozott hallgatók száma. A dékáni tisztelet a fakultás megalapítójá, „kijárójá”, a rajztanárképző egykori koordinátora, Aurel Breilean festőmű-vész töltötte be, akit a Sigma-csoport megteremtőinek egyike, Constantin Flondor követett. A kiváló szervezői adottságokkal és összeköttetésekkel rendel-kező új dékán, Dumitru Șerban szobrászművész érdeme, hogy a fakultásnak si-került egy remekül felújított, korszerűen felszerelt kaszárnyaépületet birtokba

vennie. A kart megerősítő, 11 szakágban alap- és mesterképzést nyújtó, doktori iskolát is működtető tanintézeté felfejlesztő Dumitru Șerban örökébe a grafikus Adriana Lucaciu, majd az ugyancsak grafikus Vică Tilă Adorian lépett. A legrátermettebb, legelhivatottabb alkotóművészek az egyetemen is oktattak és tanítanak. A tantestület tagja volt Jecza Péter, Zimánné Vitályos Magda, Szakáts Béla, előadásokat tart és műhelygyakorlatokat vezet jelenleg is a grafikus Jakabházi Sándor és Szűcs Enikő, a keramikus Lihor Laza László, a textiles-restaurátor M-Kiss Hédy, a szobrász Kocsis Rudolf. A végzetek szétrajzanak Románia és a világ különböző tájegységeire, de számottevő részük Temesvárott marad, diákévei városában próbál elhelyezkedni és boldogulni. Az ifjú képző- és iparművészek tömeges jelenléte, gyors felzárkózása, tevékeny munkálkodása és eleven vállalkozókedve örvendetesen felfrissítette, feldúsította a Béga-parti város művészeti és szellemi életének légkörét, s garanciáját, biztos zálogát képezi a továbblépésnek, az eredményes kibontakozásnak. Az abszolvensek legjobbjai – Tasi József István, Fikl György, Nora Blaj, Valentina Ștefănescu, Cristian Sida, Bogdan Rață, Cristina Găurean, Farkas Endre, Bogdan Nueleanu, Bartha István, Sorin Scurtulescu, Alina Slimovschi, Torony Edith és a sort még hosszan folytathatnánk – immár Temesvár képzőművészetének derékhadát, élvonalát képezik. Türelmetlenek, ambiciózusak, tettere készek az ifjú alkotók, s némelyükben vulkánként dohog a tehetség, a megmutatkozás dicséretes vágya és szándéka. A Temesvárott élő és alkotó magyar nemzetiségű képző- és iparművészek száma meghaladja a negyvenet. A Temesvári Magyar Nőszövetség évről évre megteremti a seregszemle, a csoportos tárlat lehetőségét, feltételeit és kereteit. A Közép-európai Kulturális Intézet és a Temesvári Magyar Nőszövetség összefogásának, erőfeszítéseinek eredményeként a temesvári magyar nemzetiségű képzőművészek most mutatkoznak be először kötetekben, együttesként Budapesten.

Temesvár az új, a korszerű művészet letéteményese, rendíthetetlen zászlóhordozója napjainkban is Romániában. Előkelő státusát a harmadik évezred elején is igyekszik őrizni, töretlenül megtartani.

